

Barbara Dwilewicz

Litewski Uniwersytet Edukologiczny, Wilno

**WYBRANE ASPEKTY PRZEKŁADU
MAŁEJ APOKALIPSY TADEUSZA KONWICKIEGO
NA JĘZYK LITEWSKI**

Twórczość Tadeusza Konwickiego jest stosunkowo mało znana szerokiemu gronu czytelników litewskich. W przekładzie na język litewski ukazało się zaledwie kilka jego utworów¹. Zastanawia to trochę, gdyż pisarz był silnie związany z Litwą, a zwłaszcza z Wileńszczyzną, i w bogatym dorobku twórczym często dawał wyraz swojemu przywiązaniu do stron ojczystych. *Mała Apokalipsa* – „powieść o rozkładzie PRL-u”² – należy do nielicznych utworów przełożonych na język litewski. Przekładu dokonano w 2002 roku, czyli dopiero po 23 latach od jej pierwszego wydania (1979). Jego autorką jest Irena Aleksaitė, znana litewska tłumaczka, która przełożyła na język litewski szereg utworów literatury polskiej³.

Ograniczona objętość artykułu nie pozwala na wszechstronną i dogłębną analizę litewskiego przekładu *Małej Apokalipsy*, w związku z czym skupię uwagę na sposobach oddawania w przekładzie wybranych jednostek leksykalnych przynależnych do stylu potocznego oraz nazw własnych.

Tłumacz, jak stwierdza Natalia Modzelewska, znajduje się w zdecydowanie gorszej sytuacji niż malarz lub rzeźbiarz sporządzający kopię. Wprawdzie kopia przez nich wykonana nigdy nie będzie identyczna z pierwowzorem, lecz odtwórca zawsze może wybrać taki sam materiał, jakiego użył autor, tłumacz zaś musi do swego dzieła użyć innego budulca, którym jest inna materia słow-

¹ W języku litewskim ukazały się trzy powieści Tadeusza Konwickiego: *Sennik współczesny/ Šiuolaikinis sapnininkas*, *Dziura w niebie/Skylė danguje* i *Mała Apokalipsa /Mažoji apokalipsė*.

² T. Drewnowski, *Literatura polska 1944–1989. Próba scalenia. Obiegi – wzorce – style*, Kraków 2004, s. 425.

³ Irena Aleksaitė na język litewski tłumaczyła utwory J.I. Kraszewskiego, M. Rodziewiczówny, W. Gombrowicza, D. Terakowskiej i innych polskich pisarzy.

na⁴. Właśnie ten inny budulec, czyli inny język, nie zawsze jest posłuszny tłumaczowi. Dotyczy to zwłaszcza stylu artystycznego, najbardziej zróżnicowanego wewnątrznie w porównaniu z innymi stylami funkcjonalnymi. Wykorzystuje się tu bowiem elementy pochodzące z różnych odmian stylowych, terytorialnych, społecznych w celu nadania utworom odpowiedniego kolorytu lokalnego, czasowego lub w celu dokonania indywidualizacji języka bohatera literackiego. W powieści *Mała Apokalipsa* dominuje stylizacja na język potoczny, chociaż występują tu również elementy zaczerpnięte z innych odmian, na przykład nowomowy, gwary warszawskiej.

Tadeusz Konwicki nie unika kolokwializmów, wulgaryzmów, inwektyw, które pozwalają mu w wierny sposób odzwierciedlić autentyczność ponurej rzeczywistości ukazanej w utworze. Przekład, jak wiadomo, powinien możliwie wiernie oddawać tekst oryginału włącznie z wyrazami niecenzuralnymi, które również są nieodłącznym elementem języka i kultury. W tym miejscu należy zaznaczyć, że wersja litewska *Małej Apokalipsy* jest językowo łagodniejsza, mamy tu bowiem mniej słownictwa obscenicznego, które w większości wypadków zostało zastąpione formami mniej zwulgaryzowanymi, co prowadzi do eufemizacji tekstu, a wiąże się to bezpośrednio z faktem, że język litewski nie charakteryzuje się zbyt bogatym zasobem mocnych przekleństw i wulgaryzmów⁵. Tłumaczenie tego typu słownictwa z języka na język, jak stwierdza Michał Garcarz⁶, wymaga od tłumacza nie tylko znajomości poszukiwanych ekwiwalentów leksykalnych, lecz również znajomości norm społeczno-obyczajowych, które wpływają na decyzje podejmowane przez autora przekładu.

Przyjrzyjmy się wybranym wulgaryzmom w przekładzie litewskim. Jednym z nieprzyzwoitych wyrazów występujących w *Małej apokalipsie* jest przekleństwo *kurwa*, pełniące w badanym w tekście funkcję przerywnika bądź partykuły emfaticznej. W języku litewskim wyraz ten również jest znany i używany, chociaż nie tak popularny jak w polszczyźnie. Zatem tłumaczka z powodzeniem mogła go zachować we wszystkich partiach tekstu, nie byłoby to czymś rażącym i niezrozumiałym dla litewskiego odbiorcy. Nieraz tak też postępowania:

⁴ N. Modzelewska, *Refleksje tłumacza. Przekład artystyczny. O sztuce tłumaczenia. Księga druga*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1975, s.185

⁵ Fakt ten wcale nie oznacza, że Litwini nie przeklinają. W tym celu najczęściej korzystają z bogatego zasobu wulgaryzmów rosyjskich.

⁶ M. Garcarz, *Wulgaryzmy a przekład, czyli życie wulgaryzmów od oryginału do przekład*, „Folia Linguistica Rossica” 2, 2006, s.171.

*O kurwa – rzekła z zachwytem nietrzeźwa pani (63)*⁷. // *Ot kurva, – kupinu susižavėjimo balsu tarė pakaušosi moteris (86)*. [Ot kurwa – pełnym zachwytu głosem rzekła podchmielona kobieta]⁸.

Innym rozwiązaniem stosowanym przez autorkę przekładu było zastępowanie powyższego wulgaryzmu litewskim wulgaryzmem, lecz obciążonym zdecydowanie mniejszym ładunkiem emocjonalnym, co prowadziło do wyraźnego złagodzenia ekspresji tekstu:

Zacznij lepiej, kurwa, stawiać przecinki i kropki (20). // *Verčiau, ropūžė, pradėk dėlioti taškus ir kablelius (26)*! [Lepiej, ropucha, zacznij stawiać kropki i przecinki!]. Użyty w powyższym przykładzie wyraz *ropūžė* ‘ropucha’ występuje tutaj nie w dosłownym znaczeniu, lecz w przenośnym i znaczy tyle, co ‘obrzydliwiec’, ‘nikczemnik’, ‘parszywiec’⁹.

Poza tym tłumaczka decydowała się nieraz na pominięcie wulgaryzmu *kurwa*. Taki zabieg nie ma oczywiście żadnego wpływu na informacyjność tekstu, gdyż wulgaryzm, jak wiadomo, jest pozbawiony elementów informacyjnych, jednakże nie pozwala w pełni ukazać stanu emocjonalnego bohatera: *Patrz, kurwa, jaki poliglota – powiedział i zapuścił motor (170)*. // *Mat koks poliglotas atsirado, – tarė jis ir įjungė motorą (233)*. [Widzisz, jaki poliglota się znalazł – rzekł on i włączył motor].

W szeregu przypadków występujące w tekście oryginału wulgaryzmy niezależnie od tego, czy mają w języku litewskim pełne ekwiwalenty, czy też ich nie mają, w przekładzie zostały zastąpione wyrazami z widocznym zredukowaniem ich wulgarności. Można to zilustrować na kilku wybranych przykładach. Przymiotnik *kurewski* [*Ta kurewska wojna zakończyła jakiś cykl...* (82)] w wersji litewskiej został oddany leksemem *zasrany*: *Tuo sušiktu karu baigėsi kažkoks ciklas...* (112) [Tą zasraną wojną zakończył się jakiś cykl...]. Wyzwisko *kutas* [*Wstawaj, kutasie starogardzki (151)*] zostało przekazane rzeczownikiem *pirdžius* ‘pierzdział’, ‘pierzdoła’ (*Stokis, starogardo pirdžiau (207)*) [Wstawaj, starogardzki pierdziału]. Obrażliwe określenie mężczyzny *skurwysyn* [*Mam ich skurwysynów!* (73)] oddano za pomocą wyrazu *šunsnukis* ‘łotr’, ‘drań’ (*Pagaliau pačiupau juos, šunsnukius (100)*) [Nareszcie złapałem ich, draniów]. Frazeologizm o nacechowaniu pejoratywnym *mordę w kubę* [*Milczęć! Mordy w kubę! Ja mówię!* (120)] przełożono jako konstrukcję *kad nė žodžio* ‘żeby ani

⁷ W nawiasie okrągłym podaję numer strony, z której pochodzi cytowany fragment.

⁸ W nawiasie kwadratowym podaję dosłowne tłumaczenie tekstu litewskiego.

⁹ A. Ruškys, *Žmogaus pasaulio atspindžiai endriejaviškių šnekoje*, http://www.llt.lt/pdf/endriejavas/endriejavas_kalba.pdf.

słowa‘ (*Tylét! Kad né žodžio! Aš kalbėsiu!* (165) [Milczeć! Żeby ani słowa! Ja będę mówić!], co doprowadziło do utraty odcienia wulgarności.

W podobny sposób został też złagodzony obsceniczny wyraz *pierdolić się* użyty w czterowierszu [...*Wszystko wokół się pierdoli, my w niewoli, my w niewoli* (82)]. Tłumaczka zastąpiła go stylistycznie neutralnymi czasownikami *žlugti* ‘upadać’, ‘marnieć’ i *nykti* ‘niszczyć’, ‘ginać’ [*Viskas žlunga, nysksta baisiai, mes nelaisvėj, mes nelaisvėj* (112)] [Wszystko marnieje, niszczeje strasznie, my w niewoli, my w niewoli]. Możliwe, że chodziło jej przede wszystkim o zachowanie rymu, nie zaś o znalezienie tożsamego znaczeniowo wulgaryzmu. Formę imiesłowową tegoż wyrazu – *spierdolony* [*Bracie mój z lasów, z obozów, z poniewierki, z rozpaczy, ze spierdolonego życia, bracie, co mam robić?* (46)] przetłumaczono jako *sumautas* ‘zakpiony’, ‘zadrwiony’, a więc też z pozbawieniem zabarwienia negatywnego: *Mišky, lagerių, paniekos ir nevilties brolių, sumauto gyvenimo brolių, kaip man psielgti?* (62) [Bracie lasów, lagrów, pogardy i beznadziei, bracie zadrwionego życia, jak mam się zachować]. Przykładów złagodzenia tekstu przekładu poprzez zastosowanie ekwiwalentów funkcjonalnych o zmniejszonym stopniu wulgarności możemy oczywiście znaleźć o wiele więcej.

Problem natury translacyjnej stanowiły nie tylko obscena językowe, lecz również poszczególne jednostki leksykalne należące do polszczyzny potocznej, w tej liczbie elementy gwary warszawskiej przejęte do tej odmiany językowej. Przyjrzyjmy się poniższym przykładom.

Zacznijmy od pochodzącego z gwary warszawskiej wyrazu *fetniak*, który jest synonimem ‘spryciarza’¹⁰: *Te, fetniak, zostaw małego! – krzyknął manifestant podnosząc kij od transparentu* (151). W wersji litewskiej leksem ten został zastąpiony polisemicznym rzeczownikiem (zrostem) *šlapjurgis* utworzonym z dwóch elementów – *šlapias* ‘mokry’ i *Jurgis* ‘Jerzy’. Podstawowe jego znaczenie to ‘dżdżysta i zimna wczesnowiosenna pogoda albo pogoda na dzień św. Jerzego (23 kwietnia)’, wtórne znaczenia: 2. ‘pijak’, 3. ‘mężczyzna do niczego, niedołęga, ciamajda, oferma’, 4. ‘mokry, przemoknięty mężczyzna’¹¹. Zatem w litewskim przekładzie bohater został nazwany przez manifestanta najprawdopodobniej *ciamajdą* (bo chyba nie *pijakiem*), czyli określeniem o znaczeniu przeciwstawnym wobec oryginału: *Ei, šlapjurgi, palik tą mažią ramybėje – sušuko vienas manifestotojų užsimodamas transoprantu kotu* (207) [Ej, ciamaj-

¹⁰ *Słownik języka polskiego*, pod red. W. Doroszewskiego, <http://sjp.pwn.pl/doroszewski/fetniak;-5427506.html>.

¹¹ V. Drotvinas, *Ką gėrė šlapjurgis*, s. 241 <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367151532153/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.

do, zostaw tego małego w spokoju – zawołał jeden z manifestantów, zamachnąwszy się kijem od transparentu]. W innym miejscu *fetniak* [*Ale ten fetniak włączył zegarynkę...* (73)] został przetłumaczony jako *šmikis* ‘głupiec’, ‘matol’¹² [*Bet tas šmikis įjungė atsakiklį...* (99)] [Lecz ten głupiec włączył automatyczną sekretarkę¹³]. Widzimy zatem, że i tutaj, podobnie jak i we wcześniej omówionym przykładzie, mamy do czynienia ze zniekształconym tłumaczeniem leksemu *fetniak* na język litewski.

Z podobną sytuacją stykamy się w przypadku określenia *kmieć*, które w potocznej polszczyźnie ma charakter pogardliwy, służy do nazywania kogoś zacofanego, zwłaszcza pochodzącego ze wsi: *A co ty grasz tu jowialnego kmiecia spod kiosku z piwem?* (20). Tłumaczka wyraz ten przełożyła jako *pokštininkas*, czyli ‘dowcipniś’, ‘żartowniś’: *O tu ko čia vaidini pokštininką nuo alaus kiosko?* (26) [A ty co tu grasz żartownisia spod kiosku z piwem?] Mogła oczywiście użyć rzeczownika bliższego znaczeniowo do oryginału, takiego jak *kai-mietis* ‘wieśniak’, który w języku litewskim jest nie tylko neutralnym określeniem mieszkańca wsi, lecz służy też do nazywania osoby niewychowanej, niekulturalnej.

Nieco inny sens nadało wypowiedzi również oddanie kolokwializmu *rzępolić* [*Orkiestra rzępoliła walca...* (115)], oznaczającego ‘grać źle, nieudolnie na jakimś instrumencie, fałszować’, czasownikiem *režti* ‘rznąć’, czyli grać głośno, z zapałem z werwą [*Orkestras režė valsą...* (158)] [Orkiestra rznąła walca]. Taka zmiana nie była zresztą spowodowana brakiem semantycznego odpowiednika w języku docelowym.

Warto też zwrócić uwagę na fragmenty, w których pojawiają się afektonimy skierowane do jednej z bohaterek powieści – pani Gosi. Określenia te służą do podkreślenia jej obfitych kształtów i zapewne dlatego zostały utworzone od nazw wyrobów mięsnych. Zatem pani Gosia jest nazywana *baleronikiem/baleronkiem* [*Baleroniku, chodź do mnie...* (124). *Muszę się czegoś trzymać, baleroniku!* (124). *Pokaż się, baleronku.* (121) oraz *karkóweczka* (*Pani coś ma w torebce, karkóweczko moja?* (124)]. Tłumaczka natomiast spieszczenie *baleronik/baleronek* oddała wyrazami *stirnelė* ‘sarenka’ i *balerina*: *Nagi, stirnelė, eikš pas mane...* (170) [A więc, sarenko, chodź do mnie]. *Turiu už kuo laikytis, stirnelė* (170) [Mam za co się trzymać, sarenko], *Nagi, pasirodyk, brangiausiojii, ak, tikra balerina!* [Więc, pokaż się, najdroższa, ach, prawdziwa baleri-

¹² Należy zaznaczyć, że wyraz ten (*šmikis*) może też oznaczać ‘penis’, jednakże nie sądzę, że w przytoczonym zdaniu tłumaczka użyła go w tym znaczeniu.

¹³ Dosłowne tłumaczenie wyrazu *zegarynka* na język litewski jest ‘tilslus laikas’, czyli dokładny czas.

na!]. Pieszczotliwy zwrot *karkóweczka* został przełożony jako *žuvelė* ‘rybka’ (*Žuvelė, ar dar turite ko nors savo rankinėje?* (170) [Rybko, czy jeszcze coś ma w swojej torebce?]).

Widzimy zatem, że nieszablonowe, dowcipne deminutywa, świetnie wpisane w kontekst, w przekładzie zostały przekazane za pomocą mało oryginalnych afektonimów przyczyniających się do wypaczenia intencji autora, bowiem użyte przez tłumaczkę określenia nie tylko nie podkreślają wybranych cech bohaterki, lecz wywołują całkiem odmienne skojarzenia, zwłaszcza w przypadku deminutywów *sarenka* i *balerina*. Zastosowane przez autorkę przekładu rozwiązanie nie było podyktowane brakiem odpowiedników w języku litewskim.

Zastanawia też fakt, dlaczego tłumaczka uznała za afektonim potoczne i bardzo popularne przekleństwo *kurczę pieczone* [*O kurczę pieczone. My nie pozwolimy ani obrażać, ani wychodzić. Ale ty masz cyc, kobietko, można powiedzieć, radziecki.* (129)] służące do wyrażania różnych emocji. W przekładzie to eufemistyczne przekleństwo zostało przetłumaczone jako *paukštele tu mano* ‘ptaszku ty mój’ [*Paukštele tu mano! Mes neleisime nei įžeidinėti, nei išeiti. Oho, kokie papai, moterėle, galima sakyti, tarybiniai* (178)] [Ptaszku ty mój! My nie pozwolimy ani obrażać, ani wychodzić. Oho, jakie cycki, kobietko, można powiedzieć, radzieckie].

Czasami w przekładzie litewskim pewne jednostki leksykalne zostały opuszczone najprawdopodobniej z powodu niemożności znalezienia przez tłumaczkę dokładnego (albo bliskiego) odpowiednika. Jednym z tego typu przykładów jest wyraz *cinkciarz*, oznaczający w czasach PRL-u ‘osobę nielegalnie handlującą obcą walutą’: *Obstawa albo agent sprawdzający dokumenty cinkciarzy* (93). W wersji litewskiej wyraz ten został pominięty: *Jis arba seklys, arba agentas, tikrantis dokumentus* (127) [On jest albo detektywem (tajniakiem), albo agentem sprawdzającym dokumenty]. Występujące zaś w tym zdaniu określenie *obstawa* oddane zostało rzeczownikiem *seklys* ‘detektyw’, ‘tajniak’, chociaż z powodzeniem można było użyć wyrazu bardziej zbliżonego do oryginału, jakim jest *apsaugininkas* ‘ochroniarz’.

Nieraz tłumaczka była niejako zmuszona do wprowadzania pewnych zmian w przekładzie, aby uczynić go bardziej dostępnym, zrozumiałym dla litewskiego czytelnika zwłaszcza wówczas, kiedy w kulturze docelowej brak nazwy zjawiska opisywanego w języku wyjściowym. Można to zilustrować następującym przykładem. W polskiej tradycji *Sylwester* jest nie tylko jest nie tylko dniem imienin Sylwestra, lecz również nazwą nocy z 31 grudnia na 1 stycznia oraz zabaw i balów urządzanych w tę noc. W tym znaczeniu wyraz ten wystę-

puje w *Małej Apokalipsie*: *A rozpoczynałem pracę w owej świetnej epoce na Nowy Rok, zaraz po Sylwestrze, jeszcze z miłym kacem pulsującym w zdrowej głowie* (10). W kulturze litewskiej nocy noworocznej i zabaw noworocznych nie nazywa się *Sylwestrem*, dlatego też w przekładzie ten wyraz zastąpiono wyrażeniem *šventinė naktis* ‘święteczna noc’ oraz dodatkowo wprowadzono rzeczownik *pusiaunaktis* ‘północ’: *O pradėjau jį šventinę Naujųjų metų naktį, iškart po pusiaunakčio, dar maloniai pulsuojant sveikoje galvoje alkoholiui* (12) [A rozpocząłem go¹⁴ w święteczną noc Nowego Roku, zaraz po północy, jeszcze z przyjemnie pulsującym alkoholem w zdrowej głowie]. Takie posunięcie miało jednak pewien wpływ na zmianę treści, występujące bowiem w oryginalnie wyrażenie *zaraz po Sylwestrze* raczej nie oznacza nocy, lecz najprędzej ranka, gdyż w dalszej części zdania (w oryginale) jest mowa o kacu, który pojawia się dopiero po wytrzeźwieniu. W przekładzie z niewiadomych względów słowo *kac* nie zostało przetłumaczone, chociaż w języku litewskim mamy jego odpowiednik *pagirios*, zamiast którego tłumaczka użyła wyrazu *alkoholis* ‘alkohol’, oraz pominięto wyrażenie *w owej świetnej epoce*.

Do elementów trudno przekładalnych należą też nazwy własne, które odgrywają bardzo istotną rolę w tworzeniu świata przedstawionego w każdym utworze literackim, albowiem sytuują jego akcję w określonym obszarze geograficznym, kulturowym i historycznym. Tłumaczka, dokonując przekładu nazw własnych, zastosowała różne sposoby technik translatorskich. W celu zachowania funkcji lokalizacyjnej i socjologicznej¹⁵ większość nazw własnych (zarówno antroponomów, jak i toponimów) została poddana transkrypcji oraz transpozycji fleksyjnej¹⁶, na przykład *Janas, Stanislavas, Hubertas, Andžėjus, Juzefas, Rysius Šmitas, Zenekas, Tadžius, Zdzisius, Gonsiorekas, Nowy Sviatas, Pavylis* ‘Powiśle’, *Okulnikas, Smolnio gatvė*¹⁷ ‘ulica’, *Foksalo gatvė, Poniatovskio tiltas* ‘most’, *Narutovičiaus aikštė* ‘plac’, *Defiladų aikštė, Žolibožas, Bielanai, Starogardas*. Dodanie odpowiednich końcówek fleksyjnych pozwoliło tłumaczce włączyć powyższe nomina propria do odpowiedniego litewskiego paradigmatu fleksyjnego. Poszczególne nazwy własne zostały translokowane,

¹⁴ W języku litewskim rzeczownik *darbas* ‘praca’ jest rodzaju męskiego.

¹⁵ Na temat funkcji nazw własnych zob. A. Wilkoń, *Nazewnictwo w utworach Stefana Żeromskiego*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970, s. 82-111.

¹⁶ Analizując przekład nazw własnych, kieruję się klasyfikacją I. Nowakowskiej-Kempnej, która wyróżnia transliterację, transkrypcję, transpozycję fleksyjną, transpozycję słowotwórczą, translokację, tłumaczenie oraz adaptację. (I. Nowakowska-Kempna, *Transpozycje nazw własnych z języka polskiego na języki południowostowiańskie*, Katowice 1979, s. 67-90.)

¹⁷ Człony kwalifikujące typu *ulica, dzielnica, plac, most* zostały przetłumaczone na język litewski.

czyli przeniesione w postaci niezmienionej, gdyż nie wymagają transpozycji gramatycznej, na przykład: *Halina, Hania, Kasia, Zosia, Gosia, Praga*, niektóre zaś – transkrybowane, jak: *Liucyna, Nadziežda, Olia, Kolia, Skurko, Kobialka, Vysla, Čenstochova*, w związku z występującymi w nich literami obcymi językowi litewskiemu. Przykładów transpozycji słowotwórczej mamy bardzo mało, można tu wymienić zaledwie kilka wyrazów, jednym z nich jest deminutywum *Kaziukas* (w oryginale *Kaziczek*), które zostało urobione sufiksem zdrabniającym *-ukas*, inną zaś nazwą własną jest imię psa *Pikuś*, które w przekładzie litewskim utworzono przyrostkiem *-utis* – *Pikutis*.

Warto zaznaczyć, że obiekty toponimii miejskiej potraktowano różnie. Część z nich, o czym była mowa powyżej, została transkrybowana i/albo poddana transpozycji fleksyjnej, inne zaś przetłumaczono, np. *Jeruzalès Alėjos* ‘Aleje Jerozolimskie’ *Trijų Kryžių aikštė* ‘Plac Trzech Krzyży’, *Šventoji Kryžiaus gatvė* ‘ulica Świętokrzyska’. Tłumaczka podobnie potraktowała nazwy obiektów kulturowych (chrematonimy), większość z nich przetłumaczyła, np. bar mleczny *Familijny* brzmi – *Šeimyninis*, kino *Skarpa – Krantinė* ‘nadbrzeże’, *Pałac Kultury – Kultūros rūmai*, przybliżając ich znaczenie czytelnikowi litewskiemu. Przełożyła również imię bohaterki często nazywanej przez autora *Nadzieją*. Pisarz, używając spolszczonej wersji imienia *Nadziežda*, chciał zapewne podkreślić znaczenie leksykalne wyrazu pospolitego *nadzieja* ‘oczekiwanie, możliwość spełnienia się czegoś pożądanego’, od którego pochodzi to imię. Tłumaczka wówczas również podaje litewski odpowiednik tego imienia i nazywa ją *Viltė*, lit. *viltis* ‘nadzieja’.

Niemало nazw własnych pojawia się w przekładzie w postaci adaptowanej. Decyduje o tym powszechna konwencja, polegająca na tym, że jeśli w języku przekładu istnieje nazwa danego toponimu czy antroponimu, to należy jej używać¹⁸. Dlatego też, tłumacząc autentyczne jednostki geograficzne, a także utarte nazwy organizacji, instytucji, świąt autorka przekładu odwołuje się do powszechnie uznanych w języku litewskim nazw własnych i stosuje zabieg zwany adaptacją, np. *Vakarai* ‘Zachód’, *Lenkija, Lenkijos Liaudies Respublika* ‘Polska Rzeczypospolita Ludowa’ *Baltarusija, Lietuva, Varšuva, Maskva, Centro komitetas* ‘Komitet Centralny’, *Gelbėjimo armija* ‘Armia Zbawienia’, *Kalėdos* ‘Boże Narodzenie’, *Naujieji metai* ‘Nowy Rok’.

¹⁸ E. Skibińska, *Nazwy własne w francuskim przekładzie „Prawieku i innych czasów” Olgi Tokarczuk*, [w:] *Przekładając nieprzekładalne...*, pod red. W. Kubińskiego, O. Kubińskiej i T. Z. Wołańskiego, Gdańsk 2000, s. 164-165.

W powieści występuje niemało skrótowców służących do oznaczania nazw różnych organizacji i instytucji. Dla czytelnika polskiego są one zrozumiałe i łatwe do rozszyfrowania, gdyż nadal są w powszechnym użyciu, zostały na stałe wpisane w polską rzeczywistość. Inaczej jest w przypadku litewskiego odbiorcy. Jeżeli polski skrótowiec zastąpimy ekwiwalentnym skrótowcem litewskim, to nadal pozostanie on w zasadzie nieczytelny. Dlatego też jest w zupełności logiczne i uzasadnione, że tłumaczka w przekładzie podaje pełne nazwy tych organizacji: *Ojcowie nasi należeli do legionów albo do POW, my byliśmy w AK albo w ZWM-ie* (14). // *Mūsų tėvai priklausė legionams arba Lenkijos karinei organizacijai, mes buvome Armijos Krajosvos arba Jaunųjų kovotojų sąjungos nariai* (18) [Nasi ojcowie należeli do legionów albo do Polskiej Organizacji Wojskowej, my byliśmy członkami Armii Krajowej lub Związku Walki Młodych]. Zatem skrót *POW* w wersji litewskiej występuje jako *Lenkijos karinė organizacija* (Polska Organizacja Wojskowa), *AK* – *Armija Krajova* (Armia Krajowa), *ZWM* – *Jaunųjų kovotojų sąjunga* (Związek Walki Młodych).

Z podobnym zabiegiem stykamy się w przypadku skrótowca *Cepelia* ‘Centrala Przemysłu Ludowego i Artystycznego’: *Jakieś kilimki ludowe na ścianie, jakieś drewniane mebelki z Cepelii...* (42). Tłumaczka mogła przenieść tę nazwę do przekładu bez większych zmian, pozostawiając w postaci niekomunikatywnej dla czytelnika. Uznała jednakże, że lepszym rozwiązaniem jest pominięcie tego skrótowca i wprowadzenie w obręb zdania wyjaśnienia, skąd pochodzą te mebelki: *Ant sienų kažkokie liaudiški kilimėliai, kažkokie mediniai liaudies meistro darbo baldeliai...* (56) [Na ścianach jakieś kilimki ludowe, jakieś drewniane wykonane przez twórcę ludowego mebelki].

Powyższe rozważania dotyczyły jedynie wybranych aspektów przekładu na język litewski powieści *Mała apokalipsa*. Z tej zresztą bardzo pobieżnej analizy wynika, że tekst przekładu uległ złagodzeniu poprzez zastosowanie przez tłumaczkę jednostek leksykalnych mniej wulgarnych, bądź ich usunięcie, co miało niewątpliwy wpływ na zmniejszenie intensywności emocjonalnej wersji litewskiej. Należy przy tym zauważyć, że takie posunięcie w wielu wypadkach nie było spowodowane brakiem identycznych ekwiwalentów w języku litewskim. Problemy translacyjne sprawiały tłumaczce również poszczególne kolokwializmy oraz afektonimy, przy tym znaczenia niektórych z nich zostały odczytane niewłaściwie. Zmiany, zresztą nieliczne, wprowadzone przez tłumaczkę oczywiście nie mają wpływu na ogólną wymowę powieści, jednakże mogą częściowo ograniczać możliwość odczytania intencji przyświecających autorowi dzieła. Natomiast w przekładzie nazw własnych, odgrywających istotną rolę

w kreowaniu świata przedstawionego, tłumaczka potrafiła uchronić ich funkcję socjologiczną i lokalizacyjną.

Bibliografia

- Aleksaitė I., *Lietuvos literatūros vertėjų są junga*, <http://www.vma.leu.lt/course/-editsection.php?id=20337&sr=0>
- Drewnowski T., *Literatura polska 1944–1989. Próba scalenia. Obiegi – wzorce – style*, Kraków 2004.
- Drotvinas V., *Ką gėrė šlapjurgis*, p. 241-246 <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2005~1367151532153/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
- Garcarz M., *Wulgaryzmy a przekład, czyli życie wulgaryzmów od oryginału do przekładu*, „Folia Linguistica Rossica” 2, 2006, s. 159-173. http://www.ha.art.pl/e-booki/WKLAD_W_PRZEKLAD_3.pdf
- Kalėda A., Kalėda B., Niedzviecka M., *Słownik litewsko-polski / Lietuvių-lenkų kalbų žodynas*, Warszawa 2008.
- Konwicky T., *Mała Apokalipsa*, Warszawa 1989.
- Konwicky T., *Mažoji apokalipsė*, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, Vilnius 2001.
- Modzelewska N., *Refleksje tłumacza. Przekład artystyczny. O sztuce tłumaczenia. Księga druga*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1975, s. 185-196.
- Nowakowska-Kempna I., *Transpozycje nazw własnych z języka polskiego na języki południowosłowiańskie*, Katowice 1979.
- Ruškys A., *Žmogaus pasaulio atspindžiai endriejaviškių šnekoje*, http://www.llt.lt/pdf/endriejavas/endriejavas_kalba.pdf
- Skibińska E., *Nazwy własne w francuskim przekładzie „Prawieku i innych czasów” Olgi Tokarczuk*, [w:] *Przekładając nieprzekładalne...*, pod red. W. Kubińskiego, O. Kubińskiej i T. Z. Wolańskiego, Gdańsk 2000, s.157-169.
- *Słownik języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego <http://sjp.pwn.pl/doroszewski/fetniak;5427506.html>
- Vaitkevičiūtė V., *Lenkų-lietuvių kalbų žodynas/Słownik polsko-litewski*, Vilnius 2001.
- Wilkoń A., *Nazewnictwo w utworach Stefana Żeromskiego*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970.

Barbara Dwilewicz

Lietuvos edukologijos universitetas

**T. KONVICKIO ROMANO MAŽOJI APOKALIPSĖ VERTIMO
Į LIETUVIŲ KALBĄ PASIRINKTI ASPEKTAI**

Santrauka

Straipsnyje pateikiamos refleksijos, susijusios su T. Konvickio romano „Mažoji apokalipsė” vertimo į lietuvių kalbą atskirų aspektų analize. Autorė sutelkia dėmesį į pasirinktus šnekamosios kalbos stiliaus ir asmenvardžių leksinius vienetus. Konstatuoja, kad lietuviškame vertime romano tekstas yra sušvelnintas dėl mažiau vulgarių leksinių vienetų vartojimo arba jų pašalinimo. Be to, pažymi, jog atskiri šnekamosios kalbos leksiniai vienetai neteisingai suprasti. Vertėjos padaryti leksiniai pakeitimai, žinoma, neturi įtakos bendrai romano prasmei, tačiau dalinai gali riboti galimybę suvokti kūrinio autoriaus intencijas. Asmenvardžių, vaidinančių esminį vaidmenį vaizduojamojo pasaulio kūrime, plotmėje vertėja sugebėjo išsaugoti jų sociologinę ir lokalizacinę funkciją.

Raktiniai žodžiai: Tadeusz Konwicki (Tadeuš Konvicki), romanas, vertimas, lenkų kalba, lietuvių kalba.